

boek): hvm@parool.nl. Want Van Maanen weet welk lot hem te wachten staat: 'Ik vrees dat het verzamelen van misvattingen, en het optekenen en weerleggen ervan, een levenswerk gaat worden'.

Dit strekke de lezer tot troost. Uiteindelijk kan hij het boek sluiten. Hans van Maanen niet.

Frans Meulenberg

Menstruatieklasten

Lagro-Janssen ALM, Smulders MMT. *Menstruatieklasten. Practicum huisartsgeneeskunde. Een serie voor opleiding en nascholing.* Maarssen: Elsevier gezondheidszorg, 2002. 103 pagina's, € 19,-. ISBN 90-352-2489-2.

Na een korte cultuurhistorische beschouwing over de menstruatie wordt de epidemiologie van menstruatieklasten in de huisartsenpraktijk beschreven.

De meest voorkomende menstruatieklasten worden vervolgens aan de hand van casuïstiek behandeld.

Aan de orde komen: amenorroe, menorrhagie, onregelmatig bloedverlies, pijnlijke menstruaties, bloedverlies in de verkeerde levensfase en PMS. De casuïstiek is herkenbaar. Steeds wordt aandacht gegeven aan theoretische achtergronden en dilemma's voor de huisarts.

Het onderwerp 'amenorroe' vind ik minder goed uit de verf komen. Diagnostiek en beleid bij het polycysteus-ovariumsyndroom worden wel beschreven, maar geven mij geen duidelijke richtlijnen voor het handelen.

Ook bij een contactbloeding blijft het beleid onduidelijk. Ik citeer: 'Bij een patiënte met een contactbloeding mag men geen genoegen nemen met een eenmalig negatieve uitslag (van het uitstrijkje). Men moet verder zoeken tot men een oorzaak gevonden heeft.' Hoe dit zoekbeleid eruitziet, wordt echter niet aangegeven.

Ondanks bovenstaande opmerkingen blijft overeind dat het boekje zeer bruikbare en prettig leesbare informatie voor de huisarts bevat.

Marianne den Hollander

Afscheid

Ignace Schretlen. *Voorbij en daarna.* 's-Hertogenbosch: Heinen, 2002. 127 pagina's. € 10. ISBN 90-806809-2-3.

Het werk van Ignace Schretlen is te beschouwen als één langgerekte autobiografie. Vanaf het moment dat hij met *De anatomie van het gevoel* in 1979 faam verwierf, houdt hij zich bezig met zelfreflectie en reflecties over het huisartsenvak. Zijn meest recente boek *Voorbij en daarna* is in ieder geval een bijzonder boek. Het werk lijkt namelijk geboren in een soort vacuüm, na een onder andere door ziekte afgedwongen afscheid van zijn praktijk. In zijn inleiding zegt Schretlen hierover: 'Illusies waren in rook opgegaan, de wereld was klein en tegelijk heel groot geworden, en allerlei vragen bleven onbeantwoord. Veel was ineens voorbij.' Eens huisarts, altijd huisarts. En praktijkervaringen zijn nooit af, gaan nooit over. 'Huisartsen zijn bevoorrechte mensen. Bij de persoonlijke verhalen (...) zitten zij als het ware op de eerste rang.' Hiervan getuigt Schretlen, in zijn bekende verzorgde schrijfstijl, op verschillende manieren: in dagboekfragmenten, verhalen, columns en aforismen. In deze opsomming schuilt ook een metafoor van het creatieve proces. Dagboeken ('bakermat van latere pennenvruchten') worden omgesmeed tot verhalen en columns, om uiteindelijk te stollen tot een regelige aforismen als 'wie leeft van complimenten sterft aan verwijten'.

Samen met enkele zeefdrukken vormt dit boek een staalkaart van Schretlens kunnen. Een soort *greatest hits* voor degenen die onbekend zijn met zijn werk. Liefhebbers zullen, net als ik, liever teruggrijpen naar eerder en omvangrijker werk. Dit fraai vormgegeven boek is het afscheidscadeau aan zijn patiënten. Veel van wat Schretlen vertelt, moet voor zijn patiënten volstrekt nieuw zijn. Dat maakt dit boek, voor die lezers, een soort kennismaking bij een afscheid. Hoe paradoxaal...

Frans Meulenberg

Oncologie in de praktijk

Van den Berg WN, Eliel MR, Battermann JJ. *Oncologieboek. Deel 1 Tumorspecifieke richtlijnen.* Utrecht: IKMN, 2002. 535 pagina's, € 22,- excl. € 6 verzendkosten. ISBN 90-5453-006-5.

De Graeff A, Verhagen EH, Eliel MR, Hesselmann GM, Kroeze-Hoogendoorn GJ. *Oncologieboek. Deel 2 Richtlijnen palliatieve zorg.* Utrecht: IKMN, 2002. 941 pagina's, € 22,- excl. € 6 verzendkosten. ISBN 90-5453-007-3.

Oncologieboek: onder deze weinig aan duidelijkheid overlatende titel gaf het Integraal Kankercentrum Midden-Nederland (IKMN) voor het eerst in 1992 oncologische richtlijnen voor de dagelijkse praktijk uit. Sinds de herziening van het boek in 1996 vond de redactie in de vele ontwikkelingen in de oncologische zorg aanleiding in 2002 het oncologieboek in gewijzigde vorm opnieuw uit te brengen in twee kloeke delen.

Deel 1 bevat de actuele richtlijnen voor diagnostiek en behandeling van alle vormen van kanker. De medische, verpleegkundige en psychosociale aspecten komen per tumorvorm geïntegreerd aan bod. Een apart hoofdstuk over bijwerkingen van radiotherapie is toegevoegd.

Dit levert een overzichtelijk naslagwerk op, waarin iedere tumorvorm van epidemiologie tot en met prognose wordt beschreven. De meer specialistische onderdelen, zoals de TNM-classificatie en de verschillende behandelvormen zijn handig om specialistenbrieven te ondergronden. Het boek levert per tumorsoort vooral een totaalbeeld op waarmee de huisarts goed de *state of the art* kan overzien en adequaat in kan gaan op de vele vragen die in de spreekkamer gesteld worden.

Deel 2 gaat over palliatieve zorg: bij uitstek het terrein van de huisarts. In tegenstelling tot het eerste deel is deze richtlijn klachtgericht geschreven. Het resultaat is een volledig overzicht van de huidige kennis op het gebied van de symptoombestrijding in de palliatieve fase. De achtergrond van de klachten wordt overzichtelijk beschreven, maar het zijn vooral de vele praktische adviezen die het

boek onmisbaar maken. Het hoofdstuk over pijn bijvoorbeeld beschrijft de subcutane toediening van morfine op een manier die voor de huisarts direct toepasbaar is, inclusief de medicamenten waarmee de morfine in dezelfde cassette te combineren is. Een ander voorbeeld is de uitvoering van de ascitespunctie, die heel goed in de thuissituatie verricht kan worden.

Het hoofdstuk over depressie gaat ook in op de plaats van methylfenidaat en krijgt extra diepgang door Verhagens casus van de oude boer. In het hoofdstuk over de

bestrijding van jeuk wordt de betekenis van SSRI's beschreven.

De ontwikkelingen gaan snel. Zo bevat het hoofdstuk over euthanasie een klein kadertje over de SCEN-artsen. Hier wordt nog niet aangegeven dat ze overal in het land voor consultatie en steun beschikbaar zijn, maar dat is een detail.

Een kanttekening tot slot. Palliatieve zorg is vooral anticiperende zorg. Al is dat her en der tussen de regels door te lezen, aparte aandacht voor deze benaderingswijze had in dit deel niet misstaan. De delen zijn beide voorzien van een syno-

niemenlijst en een index. De huisarts is steeds meer de specialist in palliatieve zorg. Het *Oncologieboek* hoort dan ook in iedere spreekkamer onder handbereik te liggen. De tumorspecifieke richtlijnen zijn overigens ook beschikbaar op www.oncoline.nl. Aan de digitale beschikbaarheid van de richtlijnen palliatieve zorg wordt gewerkt.

Jaap Talsma

Proefschriften

Bandje bij een tennis-elleboog

Struijs PAA. *On the treatment of tennis elbow. Effectiveness and prognostics of braces and physical therapy* [Proefschrift]. Universiteit van Amsterdam, 2002.

Het gebruik van een stevige band om de onderarm wordt door veel patiënten met een tenniselleboog gebruikt. Het is de vraag of zo'n brace bijdraagt aan een sneller herstel.

Het hart van dit proefschrift is een RCT waarbij 3 behandelingen vergeleken werden: fysiotherapie, een brace of de combinatie van die twee. Na 26 en 52 weken werd geen enkel verschil gevonden. Na 6 weken was het resultaat van behandeling met de brace voor drie criteria significant slechter dan met fysiotherapie of met de

combinatiebehandeling. Het enige succesje voor de brace was dat patiënten na 6 weken zeiden minder problemen te hebben bij het verrichten van ADL-activiteiten. Struijs concludeert dat een brace zou kunnen worden voorgeschreven als initiële behandeling om de hinder tijdens ADL-activiteiten tegen te gaan. Het lijkt een goedkoop middel en met een brace zou de patiënt wellicht niet hoeven te stoppen met werken. Bij een kosten-batenanalyse, enige hoofdstukken verder, blijkt dat de indirecte kosten bij het behandelen met uitsluitend een brace, op alle onderdelen hoger zijn dan voor fysiotherapie of voor de combinatiebehandeling. De patiënten met een brace maken meer kosten voor gezinshulp en maken vaker gebruik van hulp van vrienden en kennissen; bovendien verzuimen

ze meer van hun werk, zowel van betaald werk als vrijwilligerswerk. Ook gaan zij vaker naar een alternatieve genezer. In totaal (direct en indirect) kost de tenniselleboog met alleen een brace, tijdens het eerste jaar gemiddeld € 1980 en indien behandeld met uitsluitend fysiotherapie € 975.

Samenvattend: het zijn goed opgezette en goed uitgevoerde onderzoeken, maar het is jammer dat Struijs niet gewoon concludeert dat de patiënt behandeling met een brace op korte termijn weliswaar als aangenaam ervaart, maar dat het niet helpt. Het risico voor disfunctioneren op langere termijn wordt zelfs groter.

J.M.A. Mens, R. Stoelckart

Ontvangen proefschriften

Type 2 diabetes mellitus treatment strategies in primary care: Utrecht diabetes epidemiology studies

173 pagina's. ISBN 90-393-3203-7

Promotie: 6 november 2002, Universiteit

Utrecht

Promovendus: José A. Spoelstra (1973)

Promotoren: prof.dr. D.E. Grobbee, prof.dr.

H.G.M. Leufkens

Copromotoren: dr. R.P. Stolk, dr. O.H. Klungel

Ultrasound stethoscopy

191 pagina's. ISBN 90-9016165-1

Promotie: 27 november 2002, Erasmus

Universiteit Rotterdam

Promovendus: Eleni Vourvouri (1968)

Promotor: prof.dr. J.R.T.C. Roelandt

Copromotor: dr. D. Poldermans

Towards a treatment of chronic benzodiazepine users suffering from depression

111 pagina's. ISBN 90-807451-1-1

Promotie: 11 december 2002, Universiteit Leiden

Promovendus: Jacobus E. Couvée (1956)

Promotor: prof.dr. F.G. Zitman